



אלף בית רש"י

לקט לפרשת ויגש ע"פ רש"י
על הש"ס – גרגירים ברש"י
מדף היומי חולין



פרשת ויגש

וּלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת עֲשֶׂה חֲמֵרִים נְשָׂאִים מְטוֹב מְצָרִים וְעֶשֶׂר אֲתָנֹת נְשָׂאת בָּר וְלָחֶם וּמִזֹּון לְאָבִיו לְדָרְךָ: (פרק מ"ה פסוק כ"ג)

שלח כזאת. כחשבון הזה ומהו החשבון י' חמורים וגו'. (נלכנו שמלת כזאת המיותרת ובכ"ף הדמיון מורה על כי מעולם לא שלח לו י' חמורים וי' אתונות, רק הכי קאמר קרא. ב"ס הגאון מהרש"ל): מטוב מלרים. מלינו בגמרא ששלח לו יין יסן שדעת זקנים נוחה הימנו. ומדרש אגדה גריסין של פול: צר ולחם. כתרגומו: ומזון. לפתן (כך גירסאת רש"י): (רש"י):

מסכת מגילה דף טז עמוד ב

רש"י ד"ה סיגר לו יין. לפי שדעת זקנים נוחה הימנו זה הדבר הטוב לו מן הכל:

לשון הגמרא הוא שלח לו יין [ישן] שדעת זקנים נוחה הימנו רש"י מוסיף שהטעם למשלוח היין הוא "לפיי" שדעת זקנים נוחה הימנו, ומוסיף רש"י להסביר ולכן "זה הדבר הטוב לו מן הכל" וצריכים להבין מדוע זה הדבר הטוב לו מן הכל,

ולכאורה לרש"י היה סיבה לדחוק שה"טוב" הוא הכוונה כלפי יעקב אבינו ע"ה ולא באמת הטוב של מצרים וזהו מפני שהרי היין הוא מהדברים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, וגם שאם יין היה דבר חשוב כל כך כד לטוב מצרים היה צריך לכתוב בתורה יין מפורש ולא רק ברמז מטוב מצרים, וכך גם מסביר המהרש"ל

הובא בשפתי חכמים על רש"י על הכתוב (בראשית פרק מה פסוק כג) וּלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת עֲשֶׂה חֲמֵרִים נְשָׂאִים מְטוֹב מְצָרִים וְעֶשֶׂר אֲתָנֹת נְשָׂאת בָּר וְלָחֶם וּמִזֹּון לְאָבִיו לְדָרְךָ: כותב רש"י מטוב מצרים. מצינו בגמרא ששלח לו יין ישן, שדעת זקנים נוחה הימנו. מבאר השפתי חכמים כתב מהרש"ל מדלא כתיב בקרא מהו הטוב ששלח לו, שמע מינה שהוא דבר שאינו חשוב, ולמה שלח לו לפי שליעקב היה טוב, לכן פירש שהוא יין ישן שזה אינו דבר חשוב כל כך, וליעקב היה דבר חשוב מפני שדעת זקנים נוחה הימנו וכו' עד כאן לשונו:

עוד קשה לומר ששלח משא עשר חמורים של יין ישן לאביו שהרי כמות כזאת של יין אינה נגמרת במהירות על ידי אדם אחד זקן, ויוסף הצדיק מבקש מאביו "רדה אלי אל תעמוד",

עוד יש לתמוה איך שולח לו יין ממצרים יין ישן שלכאורה מדובר ביין שהוא זקן יותר מגילו של יעקב אבינו ע"ה וכעין מה שהוזכר לעיל בדף יב ע"א ויין מלכות רב אמר רב מלמד שכל אחד ואחד השקהו יין שגדול הימנו בשנים, ולשון רש"י במגילת אסתר ויין מלכות רב. הרבה, ורבותינו אמרו שהשקה אותם כל אחד ואחד יין שהוא זקן ממנו: והרי ידוע שהאבות קיימו כל התורה ואיך שלח לו יין מצרים שדינו כיון נסך ובוודאי לא יכל לשלוח לו יין ישן שהוא בעצמו עשה הרי יוסף היה במצרים רק עשרים ושתיים שנה,

עוד צריך לבאר מדוע כתוב בגמרא "דעת" זקנים נוחה הימנו, יותר נכון לומר מפני ש"טעם" זקנים נוחה הימנו,

על כן נראה לומר שרש"י מסביר על דרך אגדתא שרמז לו שהרי הסיבה מדוע יין ישן דעת זקנים נוחה ממנו היא מפני שהיין משמש כהוכחה לדעת הזקנים שכלל שמזקנינים (זקני

רש"י מביא ראיה מפסוק שהלשון פג הוא לשון של תמורה וחילוף, ומביא גם את לישנא דגמרא בביצה דף יד. וראיה מהתרגום בנביא ירמיה,

בשבת דף מ ע"ב מובא לשון זה גם בלשון הברייתא ת"ר מביא אדם קיתון מים ומניחו כנגד המדורה לא בשביל שיחמו אלא בשביל שתפיג צינתו. במקצתן שתפיג שתתחלף כמו וריחו לא נמר (ירמיה מח) מתרגמין וריחיה לא פג:

וכן בביצה רש"י מבאר על המילים של הגמרא מפיגין טעמן, רש"י ד"ה מפיגין טעמן. ממירין טעמן אם ידוכן מאתמול ריחו לא נמר (ירמיהו מח) מתרגמין לא פג:

וא"כ יש לדקדק מדוע רש"י לא הביא את הלשון הדומה ביותר מהברייתא במסכת שבת ומה גם שמדובר בפעולה דומה של חימום מים קרים, ומדוע כאן נזקק רש"י להביא ראיה מהתורה ובכל זאת נצרך לחזק דבריו בראיה מלישנא דגמרא ומהתרגום בנביא שאת זה רש"י מביא בכל המקומות,

ונראה שבתחילת דברי רש"י פירש להמיר "מיד" צינתו במקצת, ונזקק לומר מיד ולא דבר שנעשה כפעולה מתמשכת, היות וכאן מדובר במים ששופך לתוך חקק הבנין שהוא היה מקוה מים מדויק (וכדבריו בדיבור הקודם, ובזה גם יתבאר גם מדוע האריך רש"י בלשונו לתוך חקק בנית בית טבילתו, ולא אמר בפשטות לתוך המקוה), והמים שבתוך הכלי הם מים שאובים ובכניסתם למקוה יתכן וגורמים שיצאו מי המקוה הכשרים, ועוד היינו יכולים לטעות שמאחר והלשון פג הוא לשון של חילוף היה אפשר לטעות ולחשוב שעושים כך כמה פעמים עד שמתחלפין המים הקרים של המקוה במים הכשרים, ע"כ הדגיש רש"י מיד שעושה כך רק פעם אחת ואין זה

תלמידי חכמים) דעתם מתיישבת עליהם וזה רומז יין ישן שמשתיבח ככל שנעשה ישן יותר, ולכן יוסף רמז לאביו על ידי משלוח היין הישן (אף שלא יוכל לשתותו מפני שהוא יין נסך) שמצפה מאוד לאביו לשמוע דעתו - דעת זקנים, ולכך כותב רש"י זה הדבר הטוב לו מן הכל כי כשאדם זקן כבר אינו מבדיל כל כך בטעם ורוב הדברים הנותנים טעם אינם בריאים לאכילה, אבל העיקר הוא ה"דעת",

(עוד אפשר לומר בדרך רמז ששלח לו יין שהיה מטו"ב מצרים שהכוונה ליין שלא ישן כל כך אלא מאז שהוא יוסף היה בן טו"ב שירד למצרים והוא בעצמו עשה יין זה ובכך רמז לאביו ששמר על קלה כחמורה).

וַיִּגְדּוּ לוֹ לֵאמֹר עוֹד יוֹסֵף חַי וְכִי הוּא מִשָּׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם וַיִּפֹּג לְבֹו כִּי לֹא הָאָמִין לָהֶם: (פרק מ"ה פסוק כ"ו)

וכי הוא מושל. ואשר הוא מושל: ויפג לבו. נחלף לבו והלך מלהאמין, לא היה לבו פונה אל הדברים, לשון מפיגין טעמן כלשון משנה וכמו (איכה ג) מאין הפוגות (ירמיה מח יא) וריחו לא נמר מתרגמין וריחיה לא פג: (רש"י)

במסכת יומא דף לא עמוד ב

רש"י ד"ה מחמין לו חמין. מצערב יום הכפורים ומטילין ציום הכפורים לתוך חקק צנין בית טבילתו:

רש"י ד"ה שתפיג. להמיר מיד לינתו במקלחת כמו ויפג לבו (בראשית מה) מפיגין טעמן (צילה דף יד). וריחו לא נמר (ירמיה מח) מתרגמין וריחו לא פג:

אפשר ליישב קושיה היכולה להישאל דלכאורה אם מחממין את המים לכהן איסטניס, אם כן מדוע כשאסרו לצרף כהן גדול לעיבור השנה מפני נחשש שיהיה נוגע בדבר מפני שחושש שמי המקוה יהיו יותר צוננים עקב הזזת יום כיפור לימים שהיום קצר יותר, הרי יכולים למעט חוץ מכהן גדול איסטניס שבין כך מחממים עבורו את המים, אלא מסתבר כפי שהוסבר שהחילופין והזמן שבהם המים חמים הם לזמן קצר ביותר, וממילא החשש של נוגע בדבר שייך גם בכהן איסטניס שאפילו שמחממים עבורו את המים זה לזמן מועט ביותר, ויתכן שלמרות שחיממו עבורו את המים, אזי המהירות בה המים חוזרים להתקרר יפריע לו בשהייה מועטת אחר הטבילה, בהתאם לעונת הקור.

לדף היומי מסכת חולין

דף י"ג ע"א

רש"י ד"ה הרי הן ככי יותן. להכי אמרינן בדוכתא אחריתי עודה הטל עליהן ושמח הרי הן ככי יותן ואע"פ שלא נתכוין קודם לכן אללא כשראה שמח:

יש לעיין מדוע כתב רש"י לשון זה ולא ציין מקומו כדרכו. ישנם כמה מקומות בודדים בש"ס שנמצא לשון "בדוכתא אחריתי", אבל כאן רש"י מצטט לשון ברייתא המובאת ממש בלשון זה במסכת בבא מציעא דף כ"ב, והיה יכול לכתוב בבבא מציעא, או לחילופין ללא ציון שזה במקום אחר, אלא בלשון כדאמרינן כדתניא וכדו', או שיציין מקום נוסף למקור הברייתא הזו בתוספתא דמכשירין, (פ"ג א') ששם זה כתוב כעין לשון זה: המעלה אגודות בשביל שימתינו להיות אוגד בהן ה"ז בכי יותן ר' יהודה אומר אינו בכי יותן. המעלה לגג ללותתם בטל ובגשמים ה"ז בכי יותן. העלן

פעולה מתמשכת אלא פעולה שקורה ברגע אחד שהקור החזק הולך, וע"כ לא הביא את הברייתא בשבת ששם מדובר בפעולה מתמשכת שמקרב מים למדורה ולאט לאט הם מתחממים ולא פעולה שנעשית מיד, אף שהלשון פג עולה לכאן ולכאן, אבל אם היה מביא זה לראיה היינו יכולים לטעות בהבנת הדברים, ועל כן רש"י הביא לראיה את לשון הפסוק ויפג ליבו שנאמר אצל יעקב אבינו, שהוא לשון של חילוף הנעשה מיד וגם חילוף שהוא לזמן קצר, ודברי רש"י על הפסוק ויפג לבו - נחלף לבו והלך מלהאמין, לא היה לבו פונה אל הדברים. והרבה מן המפרשים מפרשים בלשון של עצירת פעולת הלב וברמב"ן דוחה דברי רש"י,

והרש"ר הירש מפרש 'ויפג לבו' - בדרך כלל מדמים ויפג לבו אל 'מאין הפגות' (איכה ג מט) שפירושו ללא הפסקה. נמצא פירוש 'ויפג לבו': לבו עמד, הוא התעלף, כמובן מרוב שמחה וכו', אך הכתוב מפרש 'כי לא האמין להם', אם לא האמין להם לא יכול להתעלף מרוב שמחה. ומכאן שיש לפרש את 'פוג' במשמעות אחרת. 'פוג' מורה על הפסקת תנועה. נמצא 'ויפג לבו': רוחו נתבלבלה, לבו עמד מתוך ספק, כי לא האמין להם,

ונראה שהם הם דברי רש"י שגם כיוון לפעלה רגעית וכעין מה שפירשו שאר הראשונים והכל אחד, שהשימוש בלשון ויפג הוא לתאר מצב שקורה מיד לרגע אחד ומיד חוזר למצב הקודם כעין מה שקורה למי המקוה הקרים שמקבלים חום ומיד חוזרים להתקרר ובזמן קצר זה היה הכהן טובל, אבל לשון פג עיקרה משמש ללשון חילוף גם שנחילוף נשאר ולא חוזר ומתחלף ולזה המשיך להביא ראיה מלשון הגמרא ולשון התרגום,

עוד נראה לומר על פי הסבר זה בדברי רש"י דמיירי בחילוף לרגע וחזר ומתחלף מיד לצונן

הכא משום כסיפותא הוא דאמר הכי תא שמע
עודהו הטל עליהן ושמח הרי זה בכי יותן וכו'.

דף ט"ז ע"ב

רש"י ד"ה שיהיה לו חולה. מע"ס דכיון דשוגג
הוא כדלוקמין וליכא איסור שבת איסור
מוקצה נמי ליכא דעומדת לשחיטה היתה בין
השמשות ואפילו שבת מקום לחולי דפיקוח
נפש דוחה את השבת: מ"ט דרבי יהודה. הא
אפי' במזיד איסור שבת ליכא וכ"ס דשוגג:

לכאורה צריך להבין את כוונת רש"י שכתב
ששוגג הוא. הרי כיון שיש פיקוח נפש ליכא
עבירה כלל. וכפי שרש"י כותב מיד בד"ה מ"ט
דרבי יהודה - הא אפי' במזיד איסור שבת
ליכא וכ"ס בשוגג.

ואפשר להסביר שאולי כשיש חולה מערב
שבת, אז נכון שמותר לשחוט בשבילו בשבת
משום פיקוח נפש, אבל זה "שוגג" כי היה להם
לכתחילה לשחוט בערב שבת, משא"כ נחלה
בשבת עצמה אז כל מה שעושים אינו שוגג כלל
בשום צד, כי פיקוח נפש דוחה שבת, ולפי
דברים אלו צריך לומר שהלשון ברש"י שוגג
בשני דיבורים אלו הכוונה כעין שוגג, וגם אם
הזידו שהיה להם זמן לשחוט בע"ש, ולא
שחטו יהיה מותר לשחוט לחולה בשבת משום
פיקוח נפש.

דף ט"ז ע"א

רש"י ד"ה בסרנא דפחרא. גלגל של יו"ט
חרס וי"ס להם מוכני שנגלגלין בו כשחוקקין את
הכלי: פחרא. חרס וחזירו דלניאל בחלומו של
נבוכדנצר חסף די פחר: סרנא דפחרא. שחיטתו
כסרה שאלם מגלגלו:

מפני הכנימה וירדו עליהן [טל] וגשמים אם
(צמח) [שמח] בכי יותן ור' יהודה אומר א"א
שלא לצמח אלא עודהו טל וגשמים עליהן אם
חישב עליהן ה"ז בכי יותן אם לאו אינן בכי
יותן חרש שוטה וקטן שהעלו פירותיהם לגג
ללותתן בטל ובגשמים ה"ז בכי יותן העלן מפני
הכנימה וירד עליהן טל וגשמים אע"פ שחשבו
אינן בכי יותן שיש להן מעשה ואין להן
מחשבה.

אלא שכאן שוב רש"י מלמדנו מזהירותו
המופלגת את היחס לתנאים ואמוראים, הבנת
דרכיהם ודיבורם, שאין לנו בדל של השגה,
והזהירות המופלגת של רש"י בכך ניכרת
בהרבה מקומות, וע"כ רש"י מלמדנו בלשון
שנקט "בדוכתא אחריתי", שהוא לשון המרמז
למקום מסויים, ודייק לקרוא לאותו מקום -
מקום אחר (וכעין מה שנקרא רבי מאיר בשם
אחרים), וכל זה מפני העולה שם בגמרא
במעשה דמרי בר איסק, שמיד אח"כ מביאה
הגמרא ברייתא זו עודהו הטל עליהן ושמח
וכו', מפני שבמעשה שם מתברר שמר זוטרא
מקפיד יותר על מאכלו מחשש גזל, ואמימר
ורב אשי לא מקפידים, ויש בזה כסיפותא
להם, ונרמז גם בלשון נופל על לשון בגמרא שם
- משום כסיפותא הוא דאמר הכי, ותיכף לכך
עודהו הטל וכו'.

וזה לשון הגמרא שם: אמימר ומר זוטרא ורב
אשי אקלעו לבוסתנא דמרי בר איסק אייתי
אריסיה תמרי ורימוני ושדא קמיייהו אמימר
ורב אשי אכלי מר זוטרא לא אכיל אדהכי
אתא מרי בר איסק אשכחינהו וא"ל לאריסיה
אמאי לא אייתית להו לרבנן מהנד שפירתא
אמרו ליה אמימר ורב אשי למר זוטרא השתא
אמאי לא אכיל מר והתניא אם נמצאו יפות
מהן תרומתו תרומה אמר להו הכי אמר רבא
לא אמרו כלך אצל יפות אלא לענין תרומה
בלבד משום דמצוה הוא וניחא ליה אבל

דימוי למלכויות הגוים מלכי אדום וישמעאל (ראה שם במלבי"ם ועוד) ויש בו משמעות רבה ליוצר הכלי, וע"כ נוכל יותר להבין מדוע סיבו ע"י גלגל היוצר נחשב לכוחו גם בסיבובים הנוספים לאחר הסיבוב הראשון, כי על כן נקרא כלי החרס ע"ש היוצר – הוא החפרא ולא ע"ש הגלגל המסובב, (וברש"י על הפסוק לא היה צריך לציין את לשון הגמרא כאן, כי כאן אין מדברים על החרס הכלי, אלא על המסובב היוצר, משא"כ במקומות שכתוב מאני דחפרא שפירושו הכלי)

ורש"י הוסיף לציין מקום מדויק חלומו של נבוכדנצר, אפשר מפני שרש"י הזכיר כבר את גלות נבוכדנצר בדף ז', ובחלום הזה ובמקום הזה עצמו נרמז סופו של נבוכדנצר וסופם של גלויות, ומפני שבעמוד ב' תוזכר הגלות - ועכשיו **שגלו** יכול יחזרו לאיסורן הראשון לכך שנינו לעולם שוחטין, הקדים רש"י רפואה למכה את חלום נבוכדנצר, ובמהרה נחזור למקומנו הראשון ונזכה לגאולה השלימה אמן.

שלי ושלכם שלכם הוא, הדיוקים ברש"י הם בעקבות שאלות המופנות אלי ע"י הלומדים, ועל כן אשמח לקבל הערות והארות ודיוקים בלשון רש"י:

aharonteomim@gmail.com

ישנם כמה פעמים בש"ס הלשון פחרא בקשר לכלי חרס, ביומא (עח) בתענית (ז) ובנדרים (נ), ביומא רש"י לא פירש כלום, (ותענית ונדרים אין לנו את פירושו), והנה על פסוק זה בדניאל (פ"ב פסוק מ"א) וְדִי חֲזִיתָהּ רְגֵלָא וְאַצְבָּעָתָא (מנהון) מְנָהן חֲסַף דִּי פָחַר (ומנהון) וּמְנָהין פְּרָזֵל, מְלָכוּ פְּלִיגָה תְּהִיָּה, וּמִן נֶצְבָּתָא דִּי פְּרָזֵלָא לְהִיָּה בַּהּ, כָּל קָבֵל דִּי חֲזִיתָהּ פְּרָזֵלָא מְעַרְב בְּחֲסַף טִינָא. מפרש רש"י חסף די פחר - חרס של יוצר והרבה יש בגמרא מאני דפחרא: מלכו פליגה תהוה - מלכות חלוקה תהיה שני מלכים יהיו ממנה כאחד חזק וחלש כמו שמפורש למטה מן קצת מלכותא תהוה תקיפא. ומן נצבתא די פרזלא להוה בה - אף החלש יהא חזק על אחרים ע"י חוזק חברו שיראו מפניו וזה מן נצבתא די פרזלא להוה בה מן חוזק מצב הברזל יהיה במלך החלש. כל קבל די חזיתה - כל עומת שראית ברזל מעורב בחרס הטיט.

רש"י מביא דוגמא מלשון הגמרא, את הנאמר במסכת תענית, והנה בדרך כלל שרש"י כותב את הלשון "וחברו" משמע שיש חיבור בין הדברים האמור להביא תוספת הסבר וכדו', והרבה פעמים כשרש"י כותב "וחברו" בש"ס על פסוק בתנ"ך, תמצא בפירושו על הפסוק שיציין לאותו מקום, וממילא אפשר שזה קורא בשער דרשוני.

עוד דבר פלא, שרש"י מציין "**בחלומו של נבוכדנצר**" (לא נמצא לשון זה ברש"י אף פעם נוספת) ולא ציין סתם בדניאל ולפעמים רש"י אף מביא לשון תנ"ך ללא ציון מקום כלל,

הנראה גם מאריכות הדברים וכפילות הדיבורים, סרנא דפחרא – פחרא – סרנא דפחרא, שרש"י רצה להסביר ביתר חוזק את קשר היוצר, המגלגל את הגלגל וזה הוא כוחו, ובפסוק זה רואים שיש שני סוגי חרס ומיוחדות מסוימת לכל סוג חרס, וכתוצאה מכך דרכי עירבוב בחרס חתיכות ברזל, שזהו